

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Perspektywa kobieca w polityce społecznej

Author: Jolanta Klimczak

Citation style: Klimczak Jolanta. (2015). Perspektywa kobieca w polityce społecznej. W: E. Górnikowska-Zwolak, W. Walkowska, (red.), "Dzieło Lucyny Frąckiewicz inspiracją dla współczesnej polityki społecznej" (S. 63-74). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Perspektywa kobieca w polityce społecznej

Nowoczesna polityka społeczna kształtowała się na przełomie wieku XIX i XX, jej ramy teoretyczne zakorzenione są więc w modelu społeczeństwa, z którego wyrastała, a zatem społeczeństwa patriarchalnego, zhierarchizowanego, mizoginicznego, silnie artykułującego stereotypową wizję kobiecości i męskości. Tymczasem postępujące w drugiej połowie XX wieku przemiany społeczne, polityczne i ekonomiczne spowodowały dewaluację takiej optyki ładu społecznego, wymusiły rewizję poglądów tworzących dyskurs polityki społecznej i wreszcie doprowadziły do redefinicji kluczowych kategorii i pojęć. W niniejszym artykule chcę zwrócić uwagę na ten obszar przemian polityki społecznej, który odnosi się do płci.

Współczesna krytyka dominującego modelu polityki społecznej zwraca uwagę na uwikłanie głównego nurtu polityki społecznej w ideologię familarystyczną ufundowaną na patriarchalnym porządku świata, silnie dychotomizowanym, podzielonym na sferę prywatną (kobietą) i publiczną (męską). Reprezentacją tej krytykowanej koncepcji społecznej w powojennych teoriach i praktyce polityk społecznych ma być *model męskiego żywiciela rodziny*¹. Model ten lokuje w centrum rodzinę, uznając ją za kluczową instytucję życia społecznego i podstawową reprezentację interesów jednostki. Celebracji rodziny towarzyszy ścisły podział zadań i obowiązków między małżonkami, z apriorycznym rozdziałem sfery aktywności męskiej od sfery aktywności kobiecej. Ta pierwsza zlokalizowana poza domem, w sferze publicznej, jest źródłem kluczowej dla męża roli: żywiciela rodziny. Ta druga natomiast znajduje się w sferze prywatnej i oznacza obligatoryjne sprawowanie przez kobietę-żonę opieki nad członkami rodziny, bo to rodzinę wskazuje się w tym modelu jako miejsce podejmowania nieodpłatnych zadań opiekuńczych. W modelu tym mężczyzna jest głową rodziny i z powodu tej roli jest uprawniony do reprezentowania rodziny, korzystania w jej imieniu ze świadczeń i zasobów. On także jest preferowanym pracownikiem i jemu służyć ma system wynagradzania².

¹ D. Sainsbury: *Gendering dimensions of Welfare States*. W: *Rethinking European Welfare*. Eds. J. Fink, G. Lewis, J. Clarke. SAGE Publications, London 2001, s. 124.

² D. Sainsbury: *Gendering dimensions of Welfare States...*, s. 124.

Kobieta z kolei zredukowana jest (wraz z dziećmi) do — zależnej od głowy rodziny — roli żony i matki, i tylko w ramach tych ról zdefiniowana jest jako beneficjentka zasiłków i materialnych form pomocy społecznej³.

Konsekwencją funkcjonowania w większości nowoczesnych systemów polityki społecznej *modelu mężczyzny-żywiciela rodziny* jest zróżnicowanie płci systemu zabezpieczeń społecznych⁴. Wykazuje on bowiem tendencję do preferowania mężczyzn jako podmiotów systemu ubezpieczeń społecznych i redukcji obecności kobiet do tej części systemu, która reprezentowana jest przez pomoc społeczną⁵. Model ten aktualizuje także koncepcję płci, wspierając się na męskim wzorcu, uosabiającym podmiot dyskursu politycznego i społecznego, oraz kobiecym wzorcu, zredukowanym w tym dyskursie do kontekstu rodzinnego⁶.

Przeprowadzona przez Gail Lewis analiza systemów polityki społecznej w czterech wybranych przez nią krajach europejskich (Wielka Brytania, Irlandia, Francja, Szwecja) — oparta na takich czynnikach, jak praca płatna i nieodpłatna oraz opieka, i zmiennej, jaką jest płeć⁷ — wskazuje na to, że najbardziej tradycyjna *wersja modelu mężczyzny jako żywiciela*, funkcjonuje w Wielkiej Brytanii i Irlandii, zmodyfikowana wersja *modelu mężczyzny jako żywiciela* występuje we Francji, natomiast w Szwecji spotykamy jego słaby wariant⁸. Nie można zatem mówić o polityce społecznej, ale o politykach społecznych, państwach opiekuńczych i różnorodności⁹. Lewis i Williams zastrzegają, że uśrednione dla danego kraju warianty dominującego modelu nie są kompletną i wyczerpującą charakterystyką społecznej polityki płci. Mamy bowiem do czynienia z wewnętrznym zróżnicowaniem kategorii społecznej, jaką jest płeć, oraz zależnościami występującymi między tą kategorią a innymi, takimi jak rasa czy klasa. W związku z tym inna będzie pozycja brytyjskiej kobiety białej z klasy średniej aktywnej zawodowo, a w domu zobligowanej do nieodpłatnej pracy i opieki (z możliwością uzyskania wsparcia ze strony zatrudnionej „pomocy domowej”), inna zaś pozycja emigrantki Karaibki zmu-

---

³ Tamże, s. 137.

⁴ O dualnej strukturze obejmującej system ubezpieczeń i system pomocy

⁵ F. Williams: *Race/Ethnicity, Gender and Class in Welfare States: A Framework for Comparative Analysis*. In: *Rethinking European Welfare*. Eds. J. Fink, G. Lewis, J. Clarke. SAGE Publications, London 2001, s. 137 – 138.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże, s. 138.

⁹ D. Sainsbury: *Gendering dimensions of Welfare States...*, s. 124.

szonej wzorcami kulturowymi swojej mniejszości do całodobowej odpowiedzialności za sferę prywatną i spotykającej się z ograniczonym dostępem do zatrudnienia innego niż nieregularne, zmianowe, nisko wynagradzane¹⁰.

W związku z funkcjonującym *modelem mężczyzny żywiciela rodziny*, jego krytyka zwraca uwagę na fundamentalne znaczenie dyskusji nad koncepcją podmiotu polityki społecznej, podmiotu który tylko z pozoru sięgał do uniwersalnej kategorii praw obywatelskich, politycznych i społecznych, a w praktyce odnosił się do doświadczeń i ról męskich, był więc androcentryczny¹¹. Jeśli polityka społeczna upodmiotawiała kobietę, to tę zredukowaną do roli żony jakiegoś mężczyzny — zależną i poddaną społecznej kontroli¹² oraz roli matki. Wątpliwą autonomię miało zatem jej obywatelstwo, praca zawodowa i pozycja klientki¹³.

Modelowi mężczyzny żywiciela rodziny Diana Sainsbury przeciwstawia *indywidualny model polityki społecznej*¹⁴. Model ten nie faworyzuje rodziny jako jedynej, czy też preferowanej, formy życia społecznego, a spośród tzw. ról rodzinnych eksponuje rolę ojca i rolę matki, uznając że — bez względu na płeć — obligują one do utrzymywania rodziny i opieki nad jej członkami. Uprawnienia do korzystania ze świadczeń społecznych są zuniformizowane, a odbiorcy traktowani są indywidualnie: indywidualnie uzyskują wsparcie i korzyści oferowane przez system polityki społecznej. Nie ma rodzinnego systemu podatkowego, bo każdy płaci podatki indywidualnie, nie ma zróżnicowania płci ulg podatkowych. System opieki opiera się na publicznych sieciach instytucji, opieka jest więc płatnym komponentem systemu¹⁵. Płeć znika... przynajmniej teoretycznie.

Płeć w europejskiej polityce społecznej

Traktat Rzymski jest pierwszym dokumentem europejskim, który podniósł kwestię przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na płeć¹⁶. Dopiero jednak w Traktacie Amsterdamskim pojawiał się termin *gender* wraz z definicją, a równość kobiet i mężczyzn uznano za priorytet w obszarze całego rynku

---

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże, s. 118.

¹² Tamże, s. 116 – 117.

¹³ Tamże, s. 117.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ E. Lisowska: *Równouprawnienie kobiet i mężczyzn w społeczeństwie*. SGH, Warszawa 2008, s. 242.

pracy i jego instrumentów¹⁷. Nową perspektywę w swojej polityce społecznej Unia Europejska wprowadziła także, korzystając z narzędzi legislacyjnych prawa wtórnego, takich jak dyrektywy: 75/117/EWG, 76/207/EWG, 79/7/EWG (w latach 70.), 86/613/EWG (lata 80.), 92/85/WE, 96/34/WE, 97/80/WE (lata 90.), 2000/78/WE, 2002/73/WE, 76/207/EWG, 2004/113/WE, 2006/54/WE¹⁸. Zdynamizowanie zmian w polityce społecznej UE zbiegło się z czwartą światową Konferencją na rzecz Kobiet w Pekinie i jej ustaleniami końcowymi, zwanymi *Platformą działania* (1995). Wskazano tam najważniejsze obszary walki z nierównością kobiet, takie jak ubóstwo, edukacja, przemoc, gospodarka, władza, mass media¹⁹ i rekomendowano instytucjonalizację tej walki.

W UE instytucjonalizacja ta przyjęła postać Wydziału Równych Szans Kobiet i Mężczyzn w Dyrekcji Generalnej V Komisji Europejskiej, Grupy Ekspertów ds. Równouprawnienia Kobiet i Mężczyzn, komórek ds. równości przy wielu Dyrekcjach, np. Kultury i Mediów, Rozwoju, Stosunków Zewnętrznych oraz Komisji Praw Kobiet i Równych Szans przy Parlamencie Europejskim²⁰. Uznano także politykę *gender mainstreaming* za jedną z czterech horyzontalnych polityk UE. Co w praktyce oznacza uczynienie z płci perspektywy niezbędnej w procesach podejmowania decyzji politycznych, ekonomicznych i społecznych. Przyczynić się to ma do „dekonstrukcji mitu rzekomej neutralności płciowej [...] bo wszystkie decyzje polityczne, jak również wszystkie decyzje i działania podejmowane w świecie biznesu mają wpływ na relacje między płciami. A zatem wszystkie sektory — niezależnie od tego czy chodzi o podatki czy finanse, politykę zagraniczną czy bezpieczeństwo, politykę rynku pracy czy zdrowie — powinny być uwzględnione w analizie pod kątem równości płci”²¹.

Europejska polityka społeczna prowadzona w zakresie wyrównywania szans kobiet i mężczyzn opiera się na tzw. mapach drogowych (*road maps*) wyznaczających kierunki i obszary działań uznanych za priorytetowe dla określonego

---

¹⁷ Traktat Amsterdamski podniósł równe traktowanie kobiet i mężczyzn do rangi naczelných celów Wspólnoty Europejskiej (art. 2 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską) — obok osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, wysokiego poziomu zatrudnienia i ochrony środowiska naturalnego. Zob. E. Górnikowska-Zwolak: *Polityka równego statusu kobiet i mężczyzn w Unii Europejskiej a równość płci w polskim systemie edukacyjnym*. „Kultura i Społeczeństwo” 2005, nr 2, s. 177.

¹⁸ E. Lisowska: *Równouprawnienie kobiet i mężczyzn...*, s. 244.

¹⁹ Tamże, s. 239.

²⁰ Tamże, s. 248.

²¹ A. Blickhäuser, H. von Bargen: *Co to jest budżetowanie pod kątem płci?* www.fit-for-gender.org 2007, s. 1.

pięcioletniego programu działania. Program na lata 2007 – 2012 koncentrował się na kwestii zabiegania o równość w gospodarce i na rynku pracy oraz organizowania usług wspierających łączenie obowiązków zawodowych z rodzinnymi, umożliwiającymi także sprawowanie opieki nad ludźmi starszymi i chorymi²². Istotnym jego elementem było wdrożenie *gender budgeting* czyli budżetowanie pod kątem płci²³. Za niezwykle istotne — w ramach *gender mainstreaming* — uznaje się bowiem monitorowanie dystrybucji zasobów ze względu na płeć. Tym bardziej, że pod pojęciem zasobów kryją się nie tylko publiczne wydatki, przepływ pieniądza i praca zarobkowa, ale także nieodpłatna praca, taka jak opieka, pielęgnacja, wychowywanie czy pełnienie funkcji honorowych²⁴. Celem genderowego budżetowania jest analiza dystrybucji tych zasobów pod kątem skutków, jakie niesie dla kobiet i mężczyzn. Szczegółowe zagadnienia odsyłają nas do takich oto pytań: jak decyzje o określonej dystrybucji zasobów wpływają na kobiety/mężczyzn?; komu wydatki ponoszone przez administrację przynoszą korzyści?; kto i ile oszczędza na nieodpłatnej pracy i kto tę pracę nieodpłatną świadczy?; jakie niewidoczne — bo przyjmujące formę pracy nieodpłatnej — podatki wpływają do budżetów lokalnych?; jak decyzje o przepływie zasobów wpływają na stabilność ról społecznych?²⁵ Dotychczasowe doświadczenia Australii (skąd zaczerpnięto pomysł), a w Europie Wielkiej Brytanii, Szwajcarii, Austrii czy Niemiec pokazują, że genderowe budżetowanie jest możliwe i przynosi korzyści, bo pozwala zrationalizować wydatkowanie środków publicznych poprzez skierowanie zasobów do konkretnej grupy docelowej. Pozwala także na sprawiedliwe dystrybuowanie środków ze względu na płeć²⁶.

Kobieta w polskiej polityce społecznej

Kobieta jako przedmiot zainteresowań polityki społecznej pojawia się w związku z jej funkcją rozrodczą, macierzyńską i opiekuńczo-wychowawczą oraz fundamentalną dla tej polityki instytucją pokrewieństwa i rodziny. W tym kontekście system przewiduje świadczenia pieniężne na rzecz macierzyństwa i rodziny, takie jak: zasiłek porodowy, zasiłek rodzinny, zasiłek pielęgnacyjny,

---

²² Tamże, s. 3.

²³ A. Blickhäuser, H. von Bargen: *Co to jest budżetowanie...*, s. 1.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże, s. 5.

²⁶ Z. Łapniewska: *Czy kobiety kształtują politykę społeczną?* www.magazynkreatura.pl/net?22=1208&=1262, s. 2.

świadczenie z Funduszu Alimentacyjnego, pomoc finansowa dla kobiet w ciąży oraz wychowujących dziecko. Kobieta pojawia się jako przedmiot polityki społecznej także wraz z masowym wejściem na rynek pracy, gdy godzenie tradycyjnych funkcji w rodzinie z rolami zawodowymi wymusza tworzenie zabezpieczeń i rozwiązań socjalnych eliminujących konflikt ról oraz zachowanie miejsca pracy. Tu system świadczeń i usług socjalnych ułatwiających godzenie ról zawodowych i rodzinnych obejmuje urlop i zasiłek macierzyński, urlop i zasiłek wychowawczy, zasiłek opiekuńczy, usługi socjalne (żłobki, przedszkola)²⁷.

Poza tradycyjnym traktowaniem kobiety jako wyjątku od reguły, któremu z powodu funkcji macierzyńskiej przyznaje się szczególne miejsce w polityce społecznej, mamy do czynienia także z realizacją koncepcji indywidualizującej kobietę i upodmiotowiającej ją²⁸. Przejawem tego są działania państwa zmierzające do wyrównania statusu kobiet i mężczyzn. Ten cel realizowany jest w różnej skali i formie. Od 1986 roku do tych zadań delegowana została pełnomocniczka ds. kobiet w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej (kolejno Anna Kędzierska, Helena Góralska, Anna Popowicz, Barbara Blida, Jolanta Banach, Izabela Jaruga-Nowacka, Magdalena Środa, Joanna Kluzik-Rostkowska (jako wiceminister w MPiPS)²⁹, a następnie Elżbieta Radziszewska, Agnieszka Kozłowska-Rajewicz i Małgorzata Fuszara)³⁰.

Jednym z efektów działań kolejnych pełnomocniczek oraz lobbingu organizacji kobiecych były zmiany w zapisach polskiego prawa, odnoszące się do wyrównywania statusu i równego traktowania kobiet i mężczyzn. W przypadku Konstytucji z 1997 roku zapisy te pojawiają się w artykułach: 18, 32, 33, 40, 79 i 80³¹. W przypadku Kodeksu Pracy od roku 2004 mamy rekomendowane przez UE zapisy mówiące o dyskryminacji (pośredniej i bezpośredniej) i jej formach, takich jak: molestowanie seksualne, mobbing oraz przeniesieniu

---

²⁷ B. Kłos: *Kobieta i rodzina w polskiej polityce społecznej*. Kancelaria Sejmu Biuro Studiów i Analiz, Warszawa 2004, s. 3 – 11.

²⁸ Zob. E. Górnikowska-Zwolak: *Kierunki i instrumenty działań wspierających rozwój podmiotowości kobiet*. W: Tejże: *Mysł feministyczna jako nurt rozważań w pedagogice społecznej*. Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. kard. A. Hłonda, Mysłowice 2009, s. 323 i nast.

²⁹ Utworzono tu Departament ds. Kobiet, Rodziny i Przeciwdziałania Dyskryminacji.

³⁰ Skomplikowane losy urzędu pełnomocnika rządu ds. kobiet przedstawia E. Górnikowska-Zwolak: *Mysł feministyczna...*, s. 327 – 330; Taż: *Polityka równego statusu...*, s. 181.

³¹ Tamże, s. 255.

ciężaru dowodowego na pracodawcę. Pojawiły się tu także definicje wynagrodzenia i pracy tej samej wartości oraz zapis o upowszechnianiu wśród pracowników idei równych szans dla kobiet i mężczyzn³².

Implementacja dyrektyw unijnych i prawa pierwotnego przejawia się nie tylko w zmianach prawnych, ale także we wprowadzaniu nowych instrumentów i modeli wyrównywania szans kobiet i mężczyzn. Jednym z takich przedsięwzięć jest projekt *Gender Index*. Zakłada on wypracowanie modelu optymalnego zarządzania pozwalającego na wykorzystywanie różnorodnego potencjału wszystkich pracowników przy równoczesnym zapobieganiu dyskryminacji płciowej. Proponuje także narzędzie służące monitorowaniu i promowaniu form zarządzania przedsiębiorstwami przeciwdziałające dyskryminacji ze względu na płeć. *Gender Index*, bo o nim mowa, to „wskaźnik równouprawnienia kobiet i mężczyzn w miejscu pracy”, pozwalający sprawdzić, czy dana firma realizuje politykę „równościową”, w jakich obszarach nie robi tego właściwie, co należałoby skorygować. Wskaźnik ten umożliwia analizę siedmiu wymiarów funkcjonowania przedsiębiorstwa: procedurę rekrutacyjną, awansową, szkoleniową, bezpieczeństwo zatrudnienia, system wynagradzania, ochronę przed takimi formami dyskryminacji jak molestowanie seksualne i mobbing oraz warunki sprzyjające łączeniu ról zawodowych i ról rodzinnych. Dotychczasowe edycje konkursu „Firma równych szans” potwierdziły użyteczność tego wskaźnika.

Inną inicjatywą wpisującą się w politykę społeczną UE jest projekt *Gender mainstreaming jako narzędzie zmiany*. Zrealizowany został on przez Departament ds. Kobiet, Rodziny i Przeciwdziałania Dyskryminacji w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej. Jego celem było podniesienie kompetencji kadry urzędniczej, odpowiadającej za wprowadzanie równości płci do tych obszarów życia społecznego, które podlegają nadzorowi ministerstwa i mają związek z horyzontalną polityką społeczną³³. Efektem podjętych działań uświadamiających i edukacyjnych było m.in. wskazanie obszarów polityki społecznej w Polsce, które — zdaniem osób zarządzających ministerstwem — w pierwszej kolejności kwalifikują się do zastosowania wobec nich polityki *gender mainstreaming*: opieka zdrowotna i opieka socjalna kierowana do ludzi starych, walka z przemocą domową, ubóstwem i bezrobociem³⁴.

---

³² Tamże, s. 257.

³³ www.mpips.gov.pl, 26.01.09.

³⁴ Słowa wiceminister Agnieszki Chłóń-Domińczak, www.mpips.gov.pl, 04.11.08

Polska praktyka wprowadzania polityki *gender mainstreaming*, nakierowanej na wyrównywanie szans kobiet i mężczyzn pokazuje jednak, że *de jure* nie oznacza *de facto*.

Wskaźniki zatrudnienia kobiet w Polsce są o kilkanaście punktów procentowych niższe niż u mężczyzn (zob. tabela 1)

Tabela 1. Wskaźniki zatrudnienia według płci

Lata	Kobiety	Mężczyźni
2003	38,2	50,9
2004	38,5	52,2
2005	39,2	53,2
2006	40,3	55,5
2007	43,2	57,4
2008	43,5	59,3
2009	43,3	58,3
2010	43,4	58,6
2011	43,4	58,9

Źródło: <http://rynekpracy.pl/artukul.php/wpis.741>.

W przypadku zjawiska bezrobocia mamy do czynienia z sytuacją, w której na 100 mężczyzn bezrobotnych przypadają 104 kobiety bezrobotne. Z czego prawo do zasiłku ma 12,6% zarejestrowanych kobiet (15,1% mężczyzn). Kobiety nadreprezentują także subkategorię bezrobocia długoterminowego (zob. tabela 2).

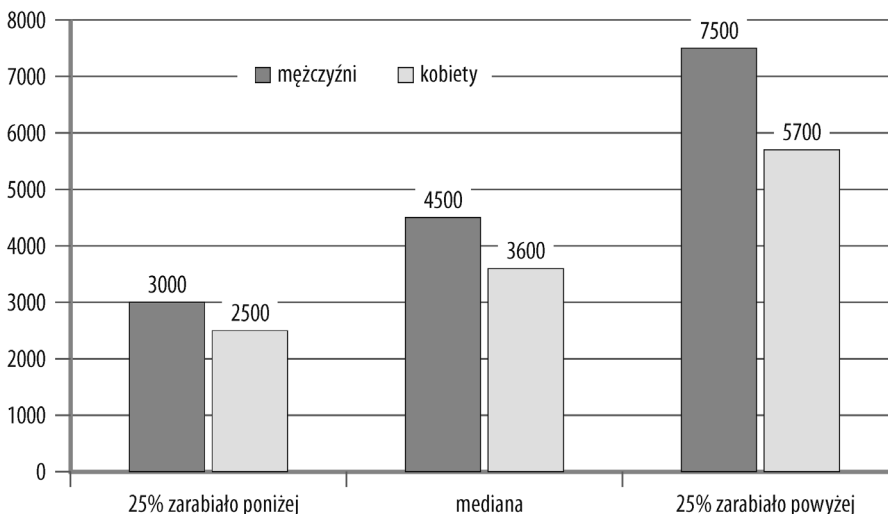
Tabela 2. Odsetek bezrobotnych kobiet
w ogólnej liczbie bezrobotnych w danej grupie (%)

Czas pozostawania bez pracy	Kobiety
Do 1 miesiąca	39,6
1 – 3 miesiące	46,8
3 – 6 miesięcy	51,8
6 – 12 miesięcy	50,6
12 – 24 miesiące	55,3
Powyżej 24 miesięcy	59,7

Źródło: Opracowanie Sedlak & Sedlak na podstawie danych MPiPS, za: <http://www.rynekpracy.pl/artukul.php/wpis.746>.

Stałą praktyką na rynku pracy w przypadku kobiet jest także stosowanie niższej gratyfikacji za tę samą pracę, średnio o 15 – 20% , ale na najwyższych stanowiskach i w branżach zmaskulinizowanych niższej blisko o 30% (zob. wykres 1).

Wykres 1. Wynagrodzenia całkowite brutto kobiet i mężczyzn (w PLN)

Źródło: http://www.wynagrodzenia.pl/payroll/artukul.php/typ.1/kategoria_glowna.503/wpis.2867

Już z tych statystycznych zestawień wylania się gama problemów wskazujących na specyficzną sytuację społeczno-zawodową kobiet oraz jej reperkusje dla innych wymiarów życia społecznego oraz innych organizacji i grup społecznych niż tylko zawodowe. Tą najistotniejszą dla polskiej polityki społecznej jest rodzina. W niej zaś (od 2005 r.) 60% urodzeń pierwszych i drugich dotyczy kobiet utrzymujących się z pracy najemnej, a ponad 20% matek pozostaje na utrzymaniu; 38% polskich ciężarnych kobiet obawia się o swoją sytuację finansową i sądzi, że po urodzeniu dziecka popadnie „w finansowe tarapaty”. Nie dość tego, 17% tych, które rodzą po raz pierwszy i 23% matek w drugiej ciąży boi się o utratę pracy³⁵. Nie dziwi zatem obserwowany spadek liczby urodzeń oraz fakt, że w Polsce mamy do czynienia z najniższą dzietnością w Europie (1,24). Następuje spadek liczby urodzeń dalszych, urodzenia pierwsze stanowią 51,1% i z urodzeniami drugimi stanowią 83,3% ogółu urodzeń.

³⁵ <http://www.rp.pl/artukul/17,1088121-Sondaz--dziecko-to-przerazajace-koszty.html>

Obawy kobiet o sytuację ekonomiczną i swoją samodzielność finansową są uzasadnione. To rodziny tworzone przez kobiety najczęściej narażone są na zagrożenie ubóstwem. Nie bez powodu mówi się także o feminizacji biedy jako takiej.

Ze statystyk wynika, że kobiety znacznie częściej niż mężczyźni żyją w ubóstwie, a wśród kobiet subkategoriami szczególnie narażonymi na życie w biedzie są kobiety samotnie wychowujące dzieci (a jest ich kilkakrotnie więcej niż mężczyzn samotnie wychowujących, zob. tabela 3) i kobiety stare żyjące samotnie³⁶.

Tabela 3. Rodziny monoparentalne (2011)

	Matka z dziećmi	Ojciec z dziećmi
W tysiącach	2174,3	231,8
W odsetkach	19,8	3,0

Źródło: *Gospodarstwa domowe i rodziny. Charakterystyka demograficzna*. Narodowy Spis Powszechny 2011, s. 45.

Wzrasta liczba gospodarstw jednoosobowych — stanowią one 24,8% ogółu; 60% tych gospodarstw tworzą kobiety. W 37% gospodarstw wieloosobowych głowami tych gospodarstw są kobiety. Wzrasta udział rodzin monoparentalnych, z czego 90% stanowią rodziny tworzone przez kobiety. Połowa matek samotnych mieszkających w miastach to kobiety w wieku 29 – 49 (czyli produkcyjnym mobilnym), natomiast na wsi dominują kobiety 50-lętne i starsze.

Problem feminizacji biedy dotyka także kobiet starych. W Polsce, gdzie kobiety stanowią prawie 52% polskiego społeczeństwa (51,6%), wskaźnik feminizacji wynosi 107, ale w starszych kategoriach wiekowych zwiększa się już do 149 dla osób w wieku 70 – 74 lata. Kobiety znacznie częściej niż mężczyźni pozostają osobami owdowiałymi (85,2%). Biorąc pod uwagę niższe uposażenia emerytalno-rentowe, wynikające z niekorzystnego dla kobiet systemu ubezpieczeń społecznych, doświadczają zagrożenia wykluczeniem ekonomicznym i społecznym.

Uwzględniając przywołane statystyki, teza o zdeterminowaniu płcią dostępu do cennych społecznie zasobów oraz niekorzystnych dla kobiet społeczno-ekonomicznych konsekwencji stratyfikacji społecznej wydaje się oczywistością. Taki status ma jednak w polityce społecznej od niedawna. Przez wiele dekad analizy socjologiczne i polityka społeczna pomijały płeć jako kategorię

³⁶ C.M. Renzetti, D.J. Curran: *Kobiety, mężczyźni i społeczeństwo*. Przeł. A. Gromkowska-Melosik. PWN, Warszawa 2005, s. 326 – 327.

opisująca i wyjaśniającą problemy społeczne, takie jak: ubóstwo, przemoc, zagrożenie nieprzystosowaniem społecznym, marginalizację. Nieobecność kategorii płci powodowała niedostrzeganie specyfiki kobiecej biedy czy zawodowej marginalizacji, niedostrzeganie także reakcji mężczyzn na wzrost obecności kobiet na rynku pracy czy materialną degradację kobiet³⁷. Po zgoła 100 latach w miejsce wcześniejszej perspektywy pojawiła się ta, która płęć traktuje jako istotną zmienną i ważną kategorię analityczną, zaś współczesny model polityki społecznej widzialnymi podmiotami czyni kobietę i mężczyznę wraz ze zróżnicowanym wiekiem i klasą kontekstem społeczno-ekonomicznym.

Bibliografia:

- Blickhäuser Angelika, von Barga Henning: *Co to jest budżetowanie pod kątem płci?* www.fit-for-gender.org 2007.
- Gospodarstwa domowe i rodziny. Charakterystyka demograficzna. Narodowy Spis Powszechny 2011.
- Górnikowska-Zwolak Elżbieta: *Kierunki i instrumenty działań wspierających rozwój podmiotowości kobiet*. W: Tejże: *Myśl feministyczna jako nurt rozważań w pedagogice społecznej*. Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. kard. A. Hłonda, Mysłowice 2009.
- Górnikowska-Zwolak Elżbieta: *Polityka równego statusu kobiet i mężczyzn w Unii Europejskiej a równość płci w polskim systemie edukacyjnym*. „Kultura i Społeczeństwo” 2005, nr 2.
- Kłos Barbara: *Kobieta i rodzina w polskiej polityce społecznej*. Kancelaria Sejmu. Biuro Studiów i Analiz, Warszawa 2004.
- Lisowska Ewa: *Równouprawnienie kobiet i mężczyzn w społeczeństwie*. SGH, Warszawa 2008.
- Łapniewska Zofia: *Czy kobiety kształtują politykę społeczną?* www.magazynkreatura.pl/net?22=1208&=1262.
- Renzetti Clare M., Curran Daniel J.: *Kobiety, mężczyźni i społeczeństwo*. Przeł. Agnieszka Gromkowska-Melosik. PWN, Warszawa 2005.
- Sainsbury Diane: *Gendering dimensions of Welfare States*. In: *Rethinking European Welfare*. Eds. Janet Fink, Gail Lewis, David Clarke. SAGE Publications, London 2001.
- Sytuacja kobiet i mężczyzn na rynku pracy w 2013 r.* www.mpips.gov.pl.
- Tarkowska Elżbieta: *Zróżnicowanie polskiej biedy w świetle badań jakościowych*. „Problemy Polityki Społecznej” 2002, nr 4.

---

³⁷ E. Tarkowska: *Zróżnicowanie polskiej biedy w świetle badań jakościowych*. „Problemy Polityki Społecznej” 2002, nr 4.

Titkow Anna: *Tożsamość polskich kobiet. Ciągłość, zmiana, konteksty*. IFiS PAN, Warszawa 2007.

Williams Fiona: *Race/Ethnicity, Gender and Class in Welfer States: A Framework for Comparative Analysis*. In: *Rethinking European Welfare*. Eds. Janet Fink, Gail Lewis, David Clarke. SAGE Publications, London 2001.

www.rp.pl/artykul/17,1088121-Sondaz--dziecko-to-przerazajace-koszty.html

www.rynekpracy.pl/artykul.php/wpis.741

www.rynekpracy.pl/artykul.php/wpis.746

www.wynagrodzenia.pl/payroll/artykul.php/typ.1/kategoria_glowna.503/wpis.2867

The perspective of women in social policy. Summary

For many decades, social policy ignored gender as a category used for describing and explaining social problems. It was believed that family (with the man as the breadwinner) was central to social life and that family was a fundamental representation of the interests of an individual. The result was a clear differentiation of the social security system by gender (gender determined access to socially valuable resources). In the European social policy the issue of counteracting discrimination on grounds of sex was taken in the Treaty of Rome and the Amsterdam Treaty, in which a notion of gender appeared. The fight against inequality between men and women has been institutionalized.

In the Polish social policy woman is treated both in the traditional way (as an exception to the rule because of her maternal functions) and in a modern way. Since the mid-80s there has been a new concept, executed with varying intensity, of a woman who is individualized and treated as a subject, not as an object. There have been changes in the provisions of Polish law, new instruments and models of equal opportunities for women and men were introduced.